

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET IGAZG. VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. L. T.

Megjelen havonként.

Deczember 1.

Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: Olvasóinknak. — Az Archaeologia az 1878-ki párisi közkiállításon.
IV. — Ásvány- és földtani közlemények Erdélyből. Dr. Koch Antal.

Olvasóinknak.

Öt évi pályafutás után eljutottunk egy állomásra, a melyen, úti társaink egy része más társasághoz szegődvén, további útunkat megfogyatkozott számmal leszünk kénytelenek folytatni.

A legközelebről kezdődő 1879 év elején az „Erdélyi Muzzeum“ nem lesz többé az erdélyi muzeum-egylet összességének, hanem csak az erdélyi muzeum-egylet történelmi szakosztályának közlönye, és ez által, noha külalakja ugyanaz marad, tartalma lényegesen meg fog változni. Jelen számunk hozza a legutolsó természettudományi közleményt, jövőre ily közleményeknek többé helyet nem adhatunk.

Miből fog tehát állani lapunk tartalma?

Az erdélyi muzeum-egylet, a mikor megalakult, zászlójára a „honismeretet“ írta, nem mint egyedüli célját tudományos törekvéseinek, hanem mint azt a főcélt, a mely felé irányulni fog az egylet összes működése. Magának a működésnek a szabály nem vetett más korlátozó határt, mint hogy vallásos és actualis politikára vonatkozó kérdések tárgyalását kizárta. Mindazonáltal sokkal csekélyebb számban jelentkeztek a működő erők, hogysem szükségessé válhatott volna oly részletes munkakört, önálló képviselőt követelhetett vagy nyerhetett. Czélszerűnek mutatkozott mindössze két szakosztályt állítani fel, egyet az összes természettudományok számára, egy másikat mind azoknak a tudományágaknak a számára, a melyek nem sorakoznak az u. n. exact természettudományok közé, és ez utóbbit elnevezték történelmi szakosztálynak, nem azért, mint ha az ide foglalt tudományokat mind történelmi tudományoknak akarta volna tekinteni, hanem csupán annak a véletlen eset-

legnek a következtében, hogy a testületben éppen akkor a szoros értelemben vett történelmi tudományok művelői és kedvelői voltak nagyobb számmal, és nem akartak a szakosztálynak túlságosan hosszú címet adni. Hogy ez így volt, arról kétségbevonhatatlan bizonyosságot tesz a Brassai Sámuel szerkesztése alatt megjelent régi évkönyv tartalma, a melyben a természettudományi értekezéseken kívül nem csupán történelmi, hanem nyelvészeti, irodalomra vonatkozó, bölcsészeti dolgozatok is vannak, és csupán mivel történetesen abban az időben nem lett beadva, nincs benne jogtudományi dolgozat.

Láthatni ebből, hogy ha a most újjáalakított szakosztály címét a maga teljességében akarnók kifejezni, azt kellene mondanunk, hogy e szakosztály: bölcsészeti, jog-, nyelv- és történettudományi szakosztály.

És e szakosztálynak lesz ezentul közlönye az erdélyi muzeum.

Mint ilyen, folyóiratunk külső megjelenésében csak annyiban fog változni, hogy 1879 január 1-jétől fogva az évenként megjeleendő 10 szám többé nem egy, hanem két ívnyi terjedelmű lesz, tehát egy év alatt husz ívnyi közleményt fog hozni. Ellenben az évkönyvi füzetek egyelőre megszűnnek.

Az erdélyi muzeum-egylet t. cz. tagjai a folyóiratot mint egyleti kiadványt ezentul is ingyen kapják, és csupán a kézbesítés költségei fedezésére fognak évenként 20 krt fizetni, a mely az egyleti titkárhoz lesz beküldendő. E 20 kr. beküldése egyszersemind megrendelés gyanánt is szolgálván, figyelmeztetjük a t. cz. tagokat, hogy csak is megrendelésre küldjük meg a lapot.

Az egyleten kívül álló személyek a folyóiraatra évenként 1 frt 15 krral előfizethetnek. Az előfizetési díj a szerkesztőhöz küldendő bé.

A szakosztály egyelőre jónak látta a szerkesztő személyében változtatást nem eszközölni; az erdélyi muzeumot tehát jövőre is Finály Henrik egyleti titkár fogja szerkeszteni.

Legyen szabad ez alkalommal egynehány szóval körvonalozni a szakosztály jövődöbeli működésének tervvázlatát is.

A szakosztály a maga alakuló gyűlésén azt határozta, hogy havonként két rendes ülést tart, még pedig minden hónap második és negyedik hétfőjén. Ez ülések helyisége egyelőre az igazgató választmány gyűlésterme a könyvtárnok dolgozó helyiségében; mindig este 6 órakor kezdődnek, és a lehetőségig a helyi lapokban mindig előre fognak kihirdettetni; külön meghívókat a szakosztályi tagok nem kapnak.

A szakosztály ülései anynyiban nyilvánosak, hogy azokon kivétel nélkül minden tisztességes ember mint hallgató megjelenhet.

A ki a szakosztály ülésén valami tudományos tárgyat előadni, vagy valamely kérdést vita vagy eszmecsere tárgyává tenni kíván, köteles a tárgyat vagy kérdést a szakosztály elnökének (Finály Henrik tanár és egyl. titkár) az ülés napirendje meghatározása érdekében, előlegesen bejelenteni.

Igy előleges bejelentés után nem tagok is tarthatnak előadásokat; összcütközés esetében azonban a tagnak elsősege van.

Előadás vagy vitatkozás tárgya lehet:

A) Kidolgozott értekezés felolvasása a bölcsészet és bölcsészettörténelem, a nyelvtudomány és irodalomtörténelem, az elméleti jogtudomány és jogbölcsészet, az államtudomány, statistika és nemzetgazdaságtan, a neveléstan, a társadalmi tudomány, s történelem, a történelem összes segéd tudományai, és az elősorolt valamennyi tudomány fejlődéstörténelme és régészete köréből.

B) A tudományos irodalom termékei ismertetése.

C) Művészeti és régészeti tárgyak és más történelmi vagy irodalmi emlékek bémutatása, ismertetése és értelmezése.

D) Az elősorolt tudományokra vonatkozó kérdések, illetőleg feladványok feltevése és megvitatása.

E) Esetleg rendezendő nyilvános népszerű előadások előkészítése és rendezése.

A szakosztály üléseiről rövid tudósítás mindig fog megjelenni a szakosztály közlönyében. Arról hogy valamely felolvasott értekezés, vagy utólagosan kidolgozott előadás kiadandó-e a közlönyben vagy sem, a szerkesztő egy esetről esetre melléje kínevezendő szakbizottsággal együtt fog határozni. E határozat ellen nyitva áll a felebbezés a szakosztály teljes üléséhez.

Látni való, hogy itt elég tág tér nyílik a tudományos működésre, és hogy az a kifogás, hogy valaki nem kap magának helyet a megállított keretben, nem állhat meg. Nem bocsátkozunk itt annak a fejtegetésébe, hogy mért és mennyire hivatása és erkölesi kötelessége a kedvező körülmények szerencsés találkozására által Kolozsvárt egybegyült tudományos erőknek itt egy tudományt mivelő és terjesztő központot teremteni, e központot szorgalmas és komoly működéssel kellő tekintélyre emelni, és e fektintélyt fentartani. A ki nem érzi, azt mi ugy se fogjuk meggyőzni. De a kik érzik, azokat tiszteletteljesen kérjük, csatlakozzanak hozzánk, fogjanak kezet velünk, és működjenek közre a kívánatos és kétségen kívül nemes czél megvalósítására. A szellemi tér olyan, mint az emlékező tehetség soha se szűkül meg, hanem mentől többen gyűlnek oda, annál több számára

nyilik hely. A valódi tudományos közreműködés közben a gyengébb és fejlődő tehetséget nem nyomja el, nem öli meg a vele szövetkezett nagyobb és fejlettebb erő, hanem támogatja és növeli, és ez az az egyetlen társas működés, a melyben a vezérlő intézők tulnyomó befolyása nem homályosítja el a közmunkás és napszámos érdemét, és a melyben mindenki, a legkisebb is, bizton számíthat az őt méltán megillető elismerésre.

Nincs tehát indokolt kifogás, a melylyel valaki az e tettelettől távol maradását elvileg menthetné. Csupán személyes és egyéni külön nézet a bírálaton kívül esik. Nekünk az a meggyőződésünk, hogy helyes irányban működve, oly vidéki társulat, mint a milyennek közlönyévé fog muzeumunk az új év kezdetétől fogva válni, nem csak nem kénytelen szükségképpen ellenséges állásba helyhezkedni a fővárosban nagyobb szabású működési körrel fennálló akadémiai szakosztályokkal, történelmi és irodalmi társaságokkal, hanem ellenkezőleg, a mint már másutt is ismételve volt alkalmunk kifejteni, növeli és emeli azok tekintélyét, barátságos indulatu versenyével fokozza és élénkíti munkásságukat, saját területén érdeket keltvén a tudományról foglalkozás iránt, kiebb tolja a tudomány birodalmának határait; saját sikeres működésével pedig könnyíti a tudományos feladatok megoldását, a nagy szabású tudományos vállalatok kivételét vívmányaival gazdagítja a nemzeti tudományosság alapítókéjét, és keblében termékeny talajt nyújt új tehetségek meggyökerezésének és megerősödésének.

Ezek azok az indokok, a melyek előttünk kívánatossá teszik, hogy csatlakozzék a szakosztályhoz mindenki, a ki bár mi távolról érdeklődik működése iránt, és a mely bátorságot ad arra, hogy minden barátját a szakosztály munkakörébe felvett tudománynak a csatlakozásra tiszteletteljesen felszólítsunk.

A hazai időszakai sajtó közlönyeinek tisztelt szerkesztősegei pedig nagyon el fognak kötelezni, ha jelen felhívásunkat legalább kivonatilag ismertetni nem fognak terheltetni.

Az Archaeologia az 1878-ki párisi közkiállításon.

IV.

Ez a Basilewski gyűjtemény három osztályból áll, ugymint a) mázas kőedény és zománcművek, b) ötvös munkák, c) műfaragások.

A két első szekrény kivált olasz majolikának van szánva, és mutatványokat tartalmaz minden némileg ismert gyár készítményeiből. Főleg Faenza, Rimini, Chaffaglio, Urbino, Gubbio,

Deruta, Fabriano, Castello stb. Kiváló egyes darabok két nagy tál a XV. százdból egyikén „a szűziesség diadala“ a másikon Szent György, továbbá „Jézus a Pharizaeusok előtt“, Curtius önfeláldozása, Mucius Scaevola, Vulkán a mint a hálóban megfogja Mars-t és Venust, a Phaeton, a három Grácia stb.

A harmadik szekrényben zománcműveket látunk, Pénicaud Jánosnak 12 lapból álló nagy festménye, jelenetek a Jézus életéből, aláírva: Joannes me fecit Penicaudius Junior: Raymond Péter szürkén festett köldökös tála a „Genesis“-el, egy hosszukás tál a Zsuzsánna fürdőjelenetével Courteys Jánostól és egy kanvadásztal ékeskedő tál Limousin Jánostól a legkiválóbb darabok.

A negyedik szekrényben csupán Palissy Bernard művei vannak.

A következő négy szekrényben vannak bronz-, sárgaréz- és ötvösmunkák, a melyek egészen a renaissance koráig terjednek. Német mivű nagy bronz gyertyatartók, egy pompás ciborium ezüsből aranyozva és nielloval díszítve; egy esürt ábrázoló reliquiarium vésett, metszett és aranyozott rézből; egy más reliquiarium szobor alakjában, egy papot ábrázol, a ki egy könyvet tart, a melynek táblája közepén egy vörös jaspisból metszett Krisztuskép van foglalva; egy más reliquiarium Limogesből Szt. Valéria és Szt. Martialis legendái képeivel és más egyházi ékítmények a XII. százdból; a XIII. százdból nevezetes egy a 12 apostol képivel díszes kehely, német mű, és Magyarhoni szt. Erzsébet reliquiariuma, francia ötvösmű és még igen számos ötvös és zománcmű, részint egyházi részint házi ezélokra; a XIV. százbeli művekből kiemeljük a Doria féle paizsot, a melyet a velenceiek 1380-ban zsákmányul nyertek a Chioggiánál legyőzött és elesett Doria Pétertől, és a mely még a múlt százban a velencei Contarini család birtokában volt, és a mely gyönyörű domborműben ábrázolja Szt. György harcát a sárkánnyal; nagyszerű még egy nagy szentségtartó; egy háromszögű keretbe foglalt rózsát ábrázol, a közbelső kristálytartó körül van tizenhat zománcművű médaillon, a melyek a XII. apostolt, két angyalt és a b. szűzet megáldó Jézust ábrázolják; talpazatán ismét hat médaillon áttetsző zománcban. Hasonló művek vannak még a XV. százdból is, a melyeket csak nagyjából is előszámolni lehetetlen.

Ugyan-e teremben vannak még gyönyörű faragásokkal ékeskedő szekrények és a híres Alhambra kancsó, a spanyol mór művészet egyik legremekebb maradványa.

Következnek az elefántagyar faragványok, és lapos asztali szekrényekben apróbb ékszerek, díszmunkák fémről, kő- és üvegedények; mint nevezetességeket említjük az V. százdból való

agyardomborműveket, a melyek bibliai jeleneteket ábrázolnak, és a XIII százdból az utolsó itéletet; az V. Károly ifju arezképét hordozó olasz gyártmányu tálat, a melyet a tulajdonos nem rég 20,000 frankon vett meg. és a baseli székesegyház egyik kryptájában talált templomi dísz tárgyak azt a részét, a melyet a Basel cantonnak az osztályban jutott részből B. urnak sikerült megszerezni.

Az eddig leirt öt terem falain pompázik tizenhat darab flandriai szőnyeg a XV száz végiből, a melyek virágfüzérékből és gyümölcsökből alakított szélkeretekben uj testamentomi allegorikai képeket mutatnak nagyszabásu és alakdus kivitelben. Állítólag egykor a madridi és toledo-i székesegyházak számára készültek, most különböző tulajdonosokéi; a VI. teremben ugyan csak egy XV százbeli brüsszeli szőnyeg Amor diadalát ábrázolja valóban megragadólag összeállított csoportozatban.

A VI teremben különben már egészen benne vagyunk a középkorban és a renaissanceban. E teremben gyönyörű hímezések és szövetek vannak a XVI százdból, természetesen nagyobbára misemondó ruhák, a melyek közt kiválóan magára vonja a figyelmet az a nagyszerű pluviale, a mely Castilia, Arragonia, Leon és Sicilia czímereivel ékeskedik, és két zászlócska Katholikus Ferdinand és Izabella nevei kezdőbetűivel és jelvényeivel, és egynehány kiünő casula; egy más szekrénybe van letéve egy roppant érdekes gyűjteménye a pénzverdei felszerelvényeknek II Henrik francia király korából. A középkori francia éremgyűjtemény, továbbá a mesteremberek és ezéhek barczái, a pecsétnyomók inkább csak részletes francia érdekűek, de a kulcsok, záruk, ajtóverők gyűjteményében számos darab leledzik, a melynek műbecse mindenkit érdekelhet. A francia lakatosság e téren nagyon korán kezdett kitűnni.

E teremnek egy része a rendező bizottság irodájává van alakítva, s így ez szűkebb a többieknel.

A VII terem már tiszta renaissance. Kőedény, zománcmű, üveg, ötvösség és ékszerészek mesterművei vetélkednek itt egymással; márványművek is vannak, egyes festvények, kéziratok, szóval mindenféle, a mi bár mi tekintetben mutat valami műtörténelmi vagy művészeti becsét.

Megvalljuk őszintén, hogy e fajához a műtárgyaknak igen keveset értünk, de különben is anynyi időt vett volna igénybe a részletes és aprólékos áttanulása, a menynyi nekünk nem állott rendelkezésünkre. Ki tudná mind esziben tartani, ha maga nem szakember, csupán a művészek nevei hosszu sorát, a melyek a műértők és gyűjtők elhatározásai vagy ráfogásai szerint az egyes tárgyakhoz tapadtak; ki tudta volna feljegyezni a kiállított ezer meg ezer tárgy tulajdonosait.

Tudjuk, hogy újabb időben a gyűjtők kiváló mohósággal rá vetették magokat a keramikus tárgyak gyűjtésére. A mint ez a divat megindult, egyszerre mint meleg eső után a gomba, úgy tűnt elő mindenféle zugokból a régi fayence, porcellán, kőedény sőt még közönséges mázas cserépedény is, ha művészeti vagy műipari tekintetben értékesíthetőnek képzelték, és ma mesés összegek hevernek egy egy híres művész esete által kitüntetett cseréptálban, a melynek ára a szó teljes értelmében nagyobb, mint egy éppen akkora aranytálé volna. Ilyenek itt nagy számmal vannak kiállítva, természetesen nem valamenynyi egyenlő magaslaton álló remekmű, sok közüle csupán annak köszöni becsét, hogy egy híres mester vagy nevezetes gyár jelvénye van rajta. Azonban ma mégis nagy becsét tulajdonítanak e keramikus műveknek, és nem csak egyes kedvelők, hanem nagy muzeumok is büszkeséget helyeznek belé, ha gazdag gyűjteményt ily válogatott darabokkal tudnak előállítani. A müncheni bajor nemzeti muzeum, a Louvre-beli régiségtár, a british muzeum, és a South-kensington muzeum állanak e tekintetben első helyen. Sok van a nürnbergi germán muzeumban is.

Hogy itt miket lehet látni e VII teremben, arról fogalmat nyújthat, ha megmondjuk, hogy báró Rothschild Adolf, Castellani, Dreyfuss és sok más hírneves gyűjtő itt állították ki legbecsesebb portékáikat.

Noha lehetetlen laikusnak mindent meglátni, a mi megnézni való, egynehány darabot mégis megjegyeztünk magunknak. Mindenek fölött „a sebesült ifju feje“, a mely márványmű Goldschmidt Uré, és a szakértők egyhangú véleménye szerint Michel-Angelo Buonarotti egyik legkiválóbb remekműve, a melyen bámulatos a fájdalom kifejezése. A mágusok imádása, a Jézus sirba helyezése Riccio Andrástól (XVI száz) és Orpheus elragadva Eurydicet Vischer Pétertől (XVI száz) nevezetes bronz domborművek; szép még az a bronz csoport, a mely ábrázolja Szt. Jeromost, a mint az oroszán lábából kihuzza a tövist; egy gyönyörű óra, nagy templom alakjában, a mely Bécsből került és egy második goth műü nagy óra. Egy asztali szekrényben b. Rothschild Adolf gyönyörű fegyvereket állított ki, köztök egy pisztolyos kardot, a mely velencei mű és, a melyért 50,000 frankot adott, és mellette egy kis kulcsot, a mely éppen anynyiba került, a min nincs mit csodálkozni, ha az ember látta. Két pompás burgundi alaku sisak, pompás vert munka aczélból méltán sorakozik ide. Végre említsünk meg egy gazdag gyűjteményt olasz, francia és német nagy arczképmedaillonokból. E teremben is díszlik két pompás szőnyeg, az egyik, a melybe arany- és ezüst szálak is vannak beleszöve, a szent szűzet ábrázolja a gyermek Jézussal ölében körülvéve zenélő angyaloktól, a másik jeleneteket ábrázol Jézus életéből.

Még van más szőnyeg is, név szerint négy arannyal és ezüzzel átszőtt nagy brüsszeli szőnyeg, a melyeken láthatók: a Jézus keresztelése, ez olajhegyen való ima, a kereszthez való útja és a calvária.

A VIII terem méltó folytatása az előbbenek. Ugyanaz a gazdagság, ugyan az a változatosság. Csakhogy itt a keramikus tárgyak még tulnyomóbb többségben vannak, közbe közbe egy egy bronz, elefántagyar vagy márványmű is akad, egy pár hegyjegeczből metszett és nemes fémbe foglalt díszedényt is láttunk.

Sok itt továbbá a festett zománczmű, többnyire Limogésből, van zománczozott réz dombormű a XIII és XIV százból, csaknem kivétel nélkül mind templomi tárgy.

A terem közepin van két nagy szekrény, az egyikben Rothschildék állítottak ki egy nagy értékű fayence gyűjteményt, a másikban különböző tulajdonosok zománczokat és üvegműveket. A két szekrény közt áll Chartres városa 12 zománczfestvénye, a mely az apostolokat ábrázolja, Limosin Lénárt festette volt 1545-ben I. Ferencz számára; nem meszsze tőle feltűnik egy bubá, a mely a Medicis kori öltözék igen érdekes mintaképe.

Az itt kiállított kéziratok és ősnymtatványok közt legérdekesebb egy biblia, a melyet 1450 körül maga Guttenberg nyomott hártýára. E talán legrégibb nyomtatványból eddig csak hét példányt ismernek, az itt kiállított a roueni városi könyvtáré. Van itt még egynehány pompás régi kötés, és egynehány régi nagyon érdekes térkép.

A falakat itt is kilencz darab nagyon szép szőnyeg borítja, flandriai művek a XV és XVI százból, csaknem mind arany szálakkal átszőttek. Nevezetes öt darab a melyeken játszó gyermeknek vannak Raphael után, egy úri menyegző, egy nagy történelmi kép, az orleansi szűz bevonulása egy kis városkába.

A IX-ik teremben ismét egy magángyűjtemény helyezkedett el egyedül. Spitzer Frigyes a tulajdonos neve, a gyűjtemény maga csupán fegyvergyűjtemény és számlál mintegy 400 kiállítmányt, egy egy teljes fegyverzetet egy egy darabnak tekintve.

Olvasóink közül kétségkívül élvezettel emlékeznek sokan az Ambras-i gyűjtemény, a bécsi polgári fegyvertár és az arzenál történelmi gyűjteményében látott fegyverzetekre, a melyek éppen oly érdekesek mint a fegyverkovácosság műremekei, mint a mily emlékezetesek azoknak az embereknek az egyéniségeért, a kik egykoron viselték, vagy legalább birták. Nem mondunk nagyot, hogy ha azt állítjuk, hogy e gyűjtemény versenyre kelhet mind a hárommal egyszerre, és nagyon kérdéses nem győzi-e le valamenynyit.

Mindenek előtt megemlítünk három teljes gót fegyverzetet. Alig ha van Európában muzeum, a mely ilyenekkel dicsekedhetik. A legremekebb művű, vert domborművel, gyönyörű metszéssel és vésetekkel, közönségek és rakatos aranyozásokkal és zománccokkal ékeskedő védfegyverek, a legművészeibb és úgy anyag mint kivitel tekintetében nagy értékű támadó fegyverek egymást érik és váltják fel tizenkilencz nagy üveges szekrényben; mindenik a maga nemében megérdemelné a külön leírást és méltatást; de mi lenne akkor e jelentésből? Lássuk csak a legkitünőbbeket.

Egy gyönyörű fegyverzet az Essex gróf, Erzsébet angol királynő kegyence, teljes fegyverzete, aczél, metszve és rakatos aranyozással (Tauschirarbeit), egyike a legteljesebb fegyverzeteknek, a melyekről van tudomás, nem hiányzik egy csatja is.

Evvel egy szekrényben van egy bugygyos, szoknyás (gyalog-) fegyverzet, roppant gazdagon ékítve. Még csak két hasonló ismeretes, egyik az ambrasi gyűjteményben (Albert Achilles brandenburgi határgróf?) a másik Wallace Richard magángyűjteményében.

Van itt I. Miksa császárnak egy nagyszerű hornyolt fegyverzete, a melyben őt a nürnbergi várban levő arczképe ábrázolja; még van két hasonló fegyverzet, a mely kevésbbé pompás, de nagyon kecses idomu.

A fegyverek között egyszerre csak megakad a szem matematikai és csillagászati készülékeken és érdekes óragyűjteményen. A legkülönbözőbb szerkezetű szögmérők mellett érdekes látni lépést számláló készülékeket IV Henrik korából, és a nagyon komplikált ingaórák mellett egy igen szép sorozata van régi zsebóráknak.

Következnek aztáa záruk, kulcsok és más lakatosmunkák, köztök egy nagy goth izlésű zár, a melynek lapjára az első bűn (Ádám, Éva, a kígyóval) van kivésve, és egy második zár a XVI százdból, a mely egy három térre osztott lapján az utolsó ítélet bémetszet ábrázolását hordja. Vannak aztán pompásan ékített, domborművekkel és aranyozásokkal ékes vaslapok, a melyek rendeltetését bajos határozottan kijelölni; minden esetre valami vasalások alkatrészei.

Az a pompás négy nagy szőnyeg (Flandriai készítmény a XVI százdból), a mely ritka élénk színekkel ábrázolja az év tizenkét hónapját Giulio Romano után, hasonlóképpen Spitzer uré.

A következő X-ik, sokkal kisebb teremben ismét egy sajtáságos eredetiekből alakított gyűjtemény érdekelt leginkább. Ez egy zsidó cultus ritusaihoz tartozó különböző templomi díszek és eszközök feltűnően gazdag gyűjteménye, és mellette egy

igen szép gyűjtemény arab (korán) és héber (biblia) díszkéziratokból. Egy XVI százbeli flandriai nagy szőnyeg e teremben az izraeliták átvonulását a vörös tengeren ábrázolja.

A XI termet a francziák elnevezték lengyel teremnek. Lengyel gyűjtők (Czartoryszki, Dzialynszki és mások) mutattak itt be lengyel nemzeti emlékeket; ruhadarabokat, fegyvereket, ékszereket, régi szöveteiket, lószerszámokat, díszedényeket, arczképeket és butorokat. Reánk magyarokra nézve legérdekesebb az, hogy nagyon kevés eltéréssel itt ráismerünk ugyanarra a műzülésre, a melylyel hazai középkori hasonló tárgyakon megismerkedtünk; ez különösen a fegyverekre nézve szembeötlő. Érdekes továbbá az a sajtóságos tolltarój, a melyre a Matejko képeiről emlékezhetik az olvasó, és a mely nem a sisakhoz, hanem a hátvért közepéhez volt erősítve.

Említésre méltók azok az arannyal átszőtt szőnyegek, a melyeket egy Mazarszky nevű lengyel, a ki perzsa fogságba kerülván, és ott megtanulván a perzsa szőnyegek készítése módját, a XVII száz vége felé haza szabadulása után Krakóban gyárat állított, és itt készített. Készítményei mindig M. betűvel vannak jelölve.

A történelmi becsre legfőbb igényt tarthatnak azok az ékszerek, bilikomok, órák, szelenczék, szekrénykéek és más tárgyak, a melyekhez a lengyel történelmi kitűnőségek valamelyikének neve van csatolva, és az arczképek, rendjelek és marsalbotok.

Fegyverek és régi butordarabok töltik meg a következő XII termet is. Beérjük itt is annak a megemlítésével, hogy itt főleg a Strozzi család czímerét mutató szekrény és ülőpadok, és egy hegyjegeczből készített szekrényke, mind a XVI százból vonják magokra a figyelmet, továbbá egész sorozatai a kardoknak, töröknek, alabárdoknak, nyílpuskáknak, lőfegyvereknek a legpompásabb díszmunkákkal ékítve, drágakövekkel díszlő markolatokkal és tusákkal, a melyeken igen szépen lehet észlelni az ízlés változásait a díszítésben és a fegyverek alakjai és nagysága módosulásait a XII száztól a legújabb időig. Mellesleg jegyezzük meg, hogy a fegyverkovácsok műveit itt a tárlaton is mindenütt kísérik a lakatosság remekművei.

A XIII terem ismét egy magángyűjtemény, Riggs ur tulajdona. Ez is gazdag gyűjteménye a középkori fegyverzeteknek, a melyek mellett ki vannak állítva mind azoknak az apró részeknek különböző idomai is, a melyek a lóháton harezoló lovak teljes felszereléséhez tartoztak, tehát a lovakat védő vértzeteken kívül sarkantyuk, kengyelek, kantárok stb.

Nagyon gazdag és tanuságos a teremben a siskak sorozata, a melyben csaknem teljes sorozatát találjuk a valaha használt

és divatozott zárt és nyílt siskák minden idomainak. Természetesen, hogy az itt kiállítottak valamenynyien művészileg díszes munka által is kitűnnek, metszés, aranyozás, vert dombormű és zománcz osztakoznak a díszítésben. Hogy az ily gyűjteményben nem hiányoznak oly darabok is, a melyek híres személyek ereklyéi, önkényt értetődik, idézhetünk ezek közül: egy teljes ép-ségben fenmaradt lemezvért, a mely VI Amadeus savoyai grófé volt; egy kengyelvasat, a melyen a híres Poitiersi Diána monogramma van; egy két kézre való nagy kardot a riminii uralkodó Malatesta volt tulajdona, XIII Lajosnak egy gyönyörű díszsiskát, egy hasonló siskót a Medici czímerrel; egy vörös bársonyra alkalmazott lemez ing a híres Coleone Bartolomeo (olasz pártvezér v. condottiere a XV száz közepe táján) tulajdona; egy I. Agost lengyel királytól maradt vadász nyilpuskát stb. stb.

Ugyanitt látunk egynehány ujabbkori díszfegyvert, a mely Mirabeau, Masséna, Lafayéte tulajdona volt és egy igen érdekes arczképfémer (Portraitmedaille) gyűjteményt a XVI százból.

A terem falain Beauvaisi szőnyegek díszlenek, XVIII száz-beli művek, ábrázolják a „négy világrészt.“ E szőnyegeket XVI Lajos rendelte volt meg, hogy adja ajándékba az észak-amerikai egyesült államok kormányának a függetlenség kivívása emlékére, de a forradalom kitérőse megakadályozá e szándék végrehajtását. Most a szőnyegek a Béarn családéi. Két XVII százbeli szőnyeg Diana vadászatait ábrázolja.

A XIV terem már XVII és XVIII százbeli tárgyakat mutat bé, és a voltaképpeni régész már ezentul igen kevés anyagot talál. Mind jobban belejövünk az uj vagy is ugy szólván a jelen korba, a kiállított tárgyak idomai már többé nem oly furesák, az egyes darabok czélja és rendeltetése már nem talány.

A keramikai gyártmányok sorozataiban a porcellán kezé uralkodni, a kéziratokat díszes nyomtatványok váltják fel, a kötéseket pergament helyett szatytyán, maroquin és bagaria bő-rök némelykor préselt dombordíszítményekkel borítják, a butor-zatokon mind több exotikus fát észlelünk. A műipar kezd töké-lyesebb műtani eljárásokról és ügyesebb eszközökről rendelkezni, és kezdődik a műtani kivitel vetélkedése a művészeti felfogás-sal, a melynek csak a kettő egyesülése közös célra vetett véget a legujabb időben.

Nem is bocsátkozunk ezen tul semmi féle részletezésbe. Gyorsan haladunk át a termeken, s csak nagyon feltűnő dolgok előtt állapodunk meg.

Ilyen nagyon feltűnő dolog mindjárt a XV teremben a hangszerek kiállítása. Nem is említve azokat a sok helyt látott és némelykor szeszélyes alaku fuvó hangszereket, a melyek né-

melyikét még el se tudjuk nevezni, itt bámulatba ejt a zenészeteki tökély és művészeti kivitel által egyaránt kitünő hangszerek sokasága. Legelőbb egy nagy szekrény teli hegedüvel, gordonkával és rokon húros, vonós hangszerrel, a melyek legnagyobb része valódi és kétségbevonhatatlan Straduarius; továbbá zongorák a legrégebb spinetten kezdve a mostanihoz hasonló pianoforteig ezek közt egy nagy olasz zongora a XVII százdból, a melynek külsője aranyozott faragott keretekben gyönyörű hasonló művi képekkel van díszítve.

Említsük még meg azokat a miniatúr hegedüket, a melyeket oly sokszor látunk XVIII százdbeli festvényeken, azt a viola d'amourt, a melyen Leudes ur a párisi nagy opera első hegedüse szektá volt kísérni Raoul 1-ső felvonásbeli románczát a Hugenotákban, azokat a díszes dudákat bársony zsákkal és elefántagyar sípokkal, citherákat, hárfákat, guitárokat és hasonló hangszereket, a melyek részint faragott remekekkel, részint gyöngyház kirakással díszlenek.

A hangszerek méltó kísérői Bach, Mozárt (Don Juan), Cherubini, Lully, Rameau, Gluck, Grétry s más zeneszerzők eredeti kéziratú partitúrái, a melyeket a nagy Opera könyvtára állított ki, holott a hangszerek nagyobb része a nemzeti zeneconservatorium tulajdonai.

Az e két utolsó terem falait díszítő szőnyegek közt említünk egy XV Lajos korabeli nagyszerű és kiválóan jól fentartott Gobelint, a melyen Coypel festvénye után Don Quichotte megjelenése Don Antonio bálján van ábrázolva és egy második Gobelint: „La toilette de Venus“ Boucher festvénye után.

Végit értük a Trocaderoi palota egyik szárnya teremSORÁNAK. Menjünk tovább.

A trocaderoi palota első emeletében levő keleti gyűjteményt és az épület balszárnyát elfoglaló ethnographiai kiállítás már nagyon kevésbé veszi igénybe az archaeológus figyelmét.

A mi legelőbb is a keleti (arab török) tárgyakat illeti, a megítélést már az is nehezíti, hogy e népek műipara még ma is folyton ragaszkodik archaistikus hagyományos formáihoz, és ennek következtében a kor meghatározása a műdarab tárgyilagossá megítéléséből lehetetlen. Mindazonáltal kéziratokban, fegyverekben, fayenceokban és spanyol-arab (mór) szövetekben, valamint butordarabokban és faragásokban sok érdekes anyagot találhatott az e fajta tárgyakkal foglalkozó műregész.

Az ethnographiai gyűjtemény legelőbb egyiptomi kiállítást mutat bé. Itt semmi újat sem talál a szemlélő, mind csak már számtalanszor látott tárgyak és műformák nagyon kevés különbséget mutató változatai. A legérdekesebb tárgyak már számos rajzban és leírásban ismertetve vannak. Éppen úgy vagyunk

Chinával és Japannal. A műtani tökélynek, a melyet e népek készítményein bámulunk, nem felel meg a műformák száma és változatossága, a faragványokon legfőleg a kéz ügyességét és a faragó európai felfogást messze túlhaladó türelmét és szorgalmát bámuljuk; műbecse nagyon csekély; nem sokkal több mondani valónk van Indiáról és az itt külön szakasztott Cambodzsáról (Siam egy tartománya) valamint az afrikai kiállítványokról.

Több ujat mutatnak az amerikai kiállítványok. Mexico különösen mutatott bé nagy számmal tárgyakat, a melyek egy még nálunk nagyon kevésbé ismert külön archaeologia körébe tartoznak.

Az európai államok mint Belgium, Spanyolország, Svéczia és Norvégia Finnland kiállítványaiából megemlítendőek a flandriai és brüsszeli haute-lisse szőnyegek a XV és XVI százdból a belgiumi, V. Károly császár, Alba herceg, Columbus Kristóf és III Fülöp nagyszerű fegyverzetei a spanyol osztályban, továbbá S. Marino köztársaság kiállítványai, u. m. egy kis orgona (sourdine), egy billentyűs czimbalom (Clavicembalo) és egy zongora, állítólag a zongora feltalálója Paduai Cristofori Bertalan saját készítményei.

Egy más alkalomra tartjuk fenn a Trocadéron kívül volt régészetre vonatkozó tárgyakat.

Ásvány- és földtani közlemények Erdélyből.

DR. KOCH ANTAL, egyet. tanártól.

XIII. Az oláhpáni aranytartalmu porondban legújabbán talált ásványok.

Az oláhpáni aranytartalmú kavicsot és porondot már számosan*) vizsgálták át, biztosan vagy több-kevesebb valószínűséggel kimutatván benne a következő ásványokat: Quarz (vaskos a kovit. palákból, szarúkö, jáspir), Granat, Pyrop, Kyanit, Zirkon, Spinell, Magnetit, Turmalin, Titánvas, Rutil, Arany, Anthracit, Asphalt, termés Ólom, termés Réz, Platina, termés Vas (nickeltartalmú és platina-szemekkel összetapodó) Partsit, Sapphyr; és újabban

*) V. v. Zepharovich „Minerallexikon Oesterreich-Ungarns“ című munkájában összeállítva.

még Monacit is**); ezeken kívül mind azon ásványok, melyek a kristályos palák és granit összetételéhez mint lényeges elegyrészek hozzájárulnak.

Gyűjteményünkben ezen oláhpiáni ásványelőjvetelek igen hiányosan lévén képviselve, a múlt évben a lelhely személyes megtekintése után vagy 5 kgram súlyú mosott ásványporondot rendeltem meg, melyet is a tél beállta előtt kezemhez vettem. Ezen ásvány porond és kavicsból a különböző fajú ásványok kiválogatásával és meghatározásával a tanárképezdei gyakorlatokon Vida Károly tanárjelölt úr foglalkozván, annak terjedelmesebb leírása és saját fölülvizsgálatom nyomán röviden közlöm ezúttal az eredményeket.

1. Az egész anyagnak közel $\frac{9}{10}$ részét a közönséges Granat teszi, mely részint igen kopott ∞O alakokban, részint egészen szabálytalan szögletes vagy kopott töredékekben fordul elő gombostűfej apróktól csaknem dió nagyságig. A rózsapirosba átmenő darabkák Spinellre emlékeztetnek ugyan, de azok is könnyen megolvaszthatók lévén, csak Granat töredékek lehetnek; azon ásvány jelenléte nem volt constatálható.

2. Quarz (vaskos) kopott, gömbölyödött darabjai nem nagy mennyiségben, mivel könnyű fajsúlya miatt nem igen maradhatott vissza a mosásnál; szép átlátszó hegyijegyez csupán egy példányban került ki, valamint kevés jaspis is.

3. Titánvas fekete, gömbölydedre kopott szemei is egész mogyorónyi lapos darabjai bőven fordultak elő.

4. Rutil barnavörös s csaknem egészen fekete (Nigrin) szögletes szemekben s kopott kristályokban is elég gyakori. A legnagyobb kristály, melyet kaptunk, szép könyökös ikret képez, 15 m. m. hosszú és 10–15 m. m. széles, tehát elég tekintélyes. A kristály, a mennyire kopott volta fölismerni engedi, a közönséges összalaklatot ($\infty P. \infty P. \infty P_2$) mutatja.

5. Magnetit mák — kölesszem nagyságú szemekben és O-ekben, melyek a delejrúd által kihuzatnak. elég gyakori.

6. Pleonast kölesszemnyi fekete O-ek, melyeket a magnesrúd nem vonz magához, ritkább.

7. Pyrit rovatos lapu $\infty O \infty$ -ek egész 4 m. m.-nyi élhosszal, vagy igen apró $\infty O \infty$ bennőtt csoportjai. A kristályok felülete gyakran Limonitba átmenő. Aránylag elég bőven fordult elő a beküldött anyagban.

8. Kyanit kékes fehér áttetsző, vagy zöldes barna átlátszatlan kopott lemezek, melyeknek vékony szálkái szintén kékesen áttetszők. Két igen jó hasadási lapja az oszlopok szerint köny-

**) Dr. Krenner I. levele vom Rathhoz, lenyomva Jahrb. für Min. u. Geol.

nyen kapható volt és megmérve közel 106° -nak találtatott. A tömörség 3.73 -nak meghatározatott.

9. Amphibolnak fűzőld oszloptörédei és szálkái elég gyakran.

10. Vörösvasércz gömbölyűre kopott egész diónyi darabjai (u. n. babércz) elég bőven.

11. Barnavasércz ugyanezen minőségben és mennyiségben.

12. Olivin zöldessárga vagy sárgásbarna, töredékes kopott kristálykák, melyeknek legnagyobbika csak 2 m. m. hosszú és 1 m. m. vastag. Az észlelhető tagok azokon: $P. \infty P. P \infty \infty \bar{P} \infty \infty \check{P} \infty$; vagy ezekhez még ${}_2\check{P} \infty$ ${}_6P.$ csekély számban találtattak.

13. Partsit barnavörös fénytelen vagy zsírfénybe hajló szögletes szemek, gömbölyűre kopott élekkel; a legnagyobbik borsónyi lehet. Némelyiken kristálylapokra emlékeztető sík lapok láthatók, de határozott kristályt kimutatni nem sikerült. Keménység 6 -on felülinek, tömörsége 4.03 -nak találtatott. A gázlángban könnyen olvad barna golyóvá, savak porát nem bántják. Ezen viselkedésből kitűnik, hogy kétségtelenül a Haidinger által leírt Partsit van előttünk.

14. Végre találtattak még rozsdás vaslemezek és darabkák, valamint néhány ólomlemezke is. A vasdarabkák közt a legnagyobbik (mogyoró nagyságban) igen emlékeztet ugyan meteorvasra; de csiszolt felületét légsavval étvén, Widmannstädt-féle rajzokat nem kaptam, sem vegyi úton Ni tartalmat ki nem mutathattam; s így legvalószínűbb, hogy e fémdarabkák emberi eszközök töredékei és forgácsai.

Az eddigelé kimutatott ásványokon kívül tehát a Pyrittel, Olivinnel, Pleonasttal, vörös és sárga vasbabérezcel szaporodik az oláhpáni ásványok száma.

XIV. Érdekes Mészpát kristályoknak két új lelhelye.

A Mészpát egyike a leggyakoribb kristályodott ásványoknak, de azért a rendesnél nagyobb vagy lapokban dúsabb, vagy színre és az előfordulás bőségére nézve nevezetesebb kristályok mindig megérdemlik, hogy külön leírassanak. Két új erdélyi lelhelyről való illetően Mészpát kristályoknak birtokába jutván, közlöm azoknak rövid leírását.

1. Világos borsárga kristályok csoportja tömött fehér másodkori mészkövön fennöve, mely mészkő a keleti vasút építésénél, a Körös partján Csucsá és Brátka között lett fejtve. A kristályok 4 c. m. hosszúságot és 2.5 cm. átmérőt érnek s következő összalaklatot mutatnak: — $2R$ (79° végéll) mint

uralkodó alak, R és $\frac{1}{2}$ R alárendelten. A kristályok héjas szerkezettel bírnak, s a héjak közt fölváltva rozsdáspiros színűek is vannak; ez az oka, hogy a héjas szerkezet jól feltűnik. Nevezetes, hogy a külső héjak gyakran könnyen lepattogoznak s hogy ilyenkor egy belső kristálymagra bukkanunk, mely a külső alaktól eltér. lévén az vagy R (105° körüli végélszög) vagy 1^3 R (144° körüli hosszabb végélszöggel). Ebből kitűnik, hogy eleintén R vagy 1^3 R alakban képződtek a kristályok bizonyos nagyságig, később aztán a 2 R lett uralkodóvá.

2. Sötét borsárga kristályok csoportja, melyek egy mediterrán emeletű korallmész-kő üregeiben Csáky mellett Fejérmegyében, a Cseticza patakban fordulnak elő s dr. Herbig F. úr által gyűjtettek. A kristályok vagy 2 cm. hosszúak és 1 cm. szélesek, tisztán a 2 R alakot mutatják s párhuzamosan meg lépcsőzetesen vannak egymás mellé és fölé rakódva. Ezen előfordulás sem egészen mindennapi, azért nem tartottam feleslegesnek rövid közlését.

XV. Pótlék a kishányai contact képződéshez.

Az erdélyi Múz. évkönyve II. köt. VIII. számában, a 348 lapon leirtam azon érülesi képződést, mely az asszonyfalvi szorosban, Kishánya közelében, az új országút melletti kőfejtésnél észlelhető. A mult szünetében újra járván Kishányán, alkalmam volt hasonló érülesi képződéseket a fenn leirt helytől lefelé több helyütt is láthatni és világosan meggyőződni, hogy az mindig ott van, hol a quarczandesit azon sötétszürke palós mészkővel jött érintkezésbe, mely az ósagyagpalába van települve ugyanott. Említett leírásomban az érülesi kőzetet alkotó ásványokul a Quarczot, Granatot, Calcitot, Pyritet határoztam meg, még egy világos zöld ásványt pedig viselkedésénél és előfordulási körülményeinél fogva Tremolithra emlékeztetőnek találtam. A mult szünetében gyűjtött példányokon ezen eszözöld, finomszemű ásvány nagyobb tiszta darabkákban is kifejthető lévén, a lángkísérletekből meggyőződtem, miszerint kérdéses ásványunk inkább a Pistazittal egyeztethető össze. A gázlángban ugyanis legelőbb csúcsai és élei olvadoznak, aztán sötétbarna salakká felduzzad, de teljes gömbbé nem olvasható. Ezen viselkedésen kívül a küllem és a göresői kép is inkább mutat a Pistazitra, mint Tremolithra.

Ma számunkkal veszik t. olvasóink a jelen évfolyam czimlapját és tartalomjegyzékét.

